

9. Прущак О. В. Устойчивость развития продовольственного комплекса региона: теория, методология, практика : дисс. ... докт. экон. наук : 08.00.05 / О. В. Прущак. – Саратов : Саратов. гос. соц.-экон. ун-т, 2003. – 339 с.
10. Стадник В. В. Теоретико-методологічні основи інвестування розвитку підприємства / В. В. Стадник, Е. І. Непогодіна // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1 (79). – С. 60-68.
11. Теория системного менеджмента : учеб. / под ред.: П. В. Журавлева, Р. С. Седегова, В. Г. Янчевского. – М. : Экзамен, 2002. – 516 с.
12. Холл Р. Х. организации: структуры, процессы, результаты / Р. Х. Холл. – СПб. : Питер, 2001. – 312 с.
13. Чернявська Є. І. Реструктуризація підприємства в умовах трансформаційної економіки : монографія / Є. І. Чернявська. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2004. – 264 с.
14. Шнейдер А. Еволюція компаній / А. Шнейдер // Менеджмент и менеджер. – 2003. – № 6. – С. 4-11.

Криль Я.М.

УДК 005.2+65:658.155.012.7+65.012.8

ВИБІР СПОСОБУ УПРАВЛІНСЬКИХ ДІЙ ЗА ВУЗЬКОФУНКЦІОНАЛЬНИМ ВАРТІСНИМ КРИТЕРІЄМ В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Захист від небажаних впливів зовнішнього та внутрішнього середовища був і залишається природною потребою будь-якого підприємства. Від точної ідентифікації загроз, від правильного вибору вимірників їх прояву, тобто системи індикаторів, залежить ступінь адекватності оцінки економічної безпеки підприємства. Залежно від цього формується комплекс необхідних заходів попередження і нейтралізації небезпеки, відповідних масштабу і характеру загроз. Виявлення і застосування заходів, направлених на запобігання загрозам економічній безпеці, припускає аналіз гіпотетичного стану підприємства в результаті виконання прийнятих раніше стратегічних для цього підприємства економічних і науково-технічних рішень, загальних тенденцій і процесів в затребуваності продукції і послуг, інвестицій тощо.

У науковій літературі представлено багато основоположних принципів побудови системи економічної безпеки підприємств, проте економічний інструментарій для їх практичного застосування розроблений недостатньо повно і не цілком враховує взаємозв'язки категорій "економічна безпека", "загроза" та "ризик". В результаті, не достатньо забезпечено наукове обґрунтування способів вирішення актуальних завдань, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки підприємств.

Вузькофункціональний підхід в управлінні економічною безпекою підприємств потребує науково-обґрунтованих підходів до ухвалення управлінських рішень, з одного боку, та відповідних методів і інструментів управління ризиками на підприємствах, з другого боку. Симбіоз цих управлінських компонентів дозволить перевести управління економічною безпекою підприємств з теоретичної площини у практичну, емпіричну, та поширити її практичне розповсюдження. Отже, розробка прикладних аспектів, принципів та процедур прийняття рішень в управлінні економічною безпекою підприємств є важливою і нагальною науково-практичною проблемою. Це обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історія наукової думки щодо розвитку розуміння економічної безпеки та генезис підходів до її забезпечення і управління проаналізований досить докладно у працях таких вчених як Г.В. Козаченко [1], О.М. Ляшенко [1,2], Г.С. Вечканов [3], В.В. Крутов [4] тощо.

Існує два типи систематизації точок зору щодо підходів до розуміння поняття економічної безпеки підприємства та пов'язаних з цим способів її забезпечення. Перший тип пов'язаний з розумінням та використанням поняття "загроза", де виокремлюються дві принципово різних групи: підходи, що ототожнюють економічну безпеку з певним результативним розвитком, з досягненням цілей функціонування без використання поняття загрози та підходи, що використовують поняття загрози та припускають дії щодо їх обов'язкового усунення. Другий тип систематизації (запропонований О.М. Ляшенко [2]) пов'язаний з виокремленням ідеологічної домінанти, на якій базується розуміння економічної безпеки підприємства, де виокремлюються три різновиди підходів: захищеність від загроз або небажаних змін, розвиток та міра гармонізації інтересів.

В результаті взаємодії та протидії наукових думок в межах окреслених принципів систематизації на емпіричному рівні з'явилося багато підходів до розуміння поняття економічної безпеки та її забезпечення на рівні підприємства. До основних з них можна віднести: захисний, ресурсно-функціональний, гармонізаційний та вузькофункціональний підходи.

Першочерговий інтерес, в межах даного дослідження, представляє вузькофункціональний підхід до розуміння економічної безпеки, її забезпечення та управління. В межах вузькофункціонального підходу йдеться про розгляд економічної безпеки підприємства з позиції окремого аспекту його діяльності. Існує декілька варіантів визначення сутності вузькофункціонального підходу, які, на нашу думку, є хрестоматійними. Решта інших наукових точок зору, що зустрічаються в спеціальній літературі, не є такими, які принципово змінюють розуміння визначеної проблематики.

Здійснивши синтез наведених наукових позицій, сформулюємо авторське визначення економічної безпеки підприємства, що відповідає цілям даного дослідження. Економічна безпека підприємства – це стан

підприємства, що характеризується його здатністю виконувати притаманні функції для досягнення своїх цілей при існуючих ризиках настання небажаних змін.

Під виконанням притаманних функцій ми розуміємо таке функціонування підприємства, яке в існуючих зовнішніх умовах забезпечує досягнення підприємством поставлених цілей оптимальним чином або достатньо близьким до нього. Дане визначення також не містить поняття "загроза". Замість нього, по суті, узятий термін "ризик настання небажаних змін". На перший погляд дані поняття не є синонімами, але, на нашу думку, використання категорії ризику настання небажаних змін суто в межах вузькофункціонального підходу до забезпечення та управління економічною безпекою підприємства дозволить розробити інструментарій для створення системи управління економічною безпекою підприємства в цілому. Крім того, використання поняття "небажані зміни" замість "загроза" дає можливість логічного поєднання ідеології управління економічною безпекою з ідеологією ризик-менеджменту. В результаті такого поєднання можуть бути сформовані принципи управління економічною безпекою на засадах вузькофункціонального підходу.

Метою дослідження є розробка логічної схеми вибору способу управлінських дій в управлінні економічною безпекою підприємства на основі поєднання ідеології ризик-менеджменту та вузькофункціонального підходу в управлінні економічною безпекою підприємства.

Виклад основного матеріалу. Характерною особливістю сучасних умов управління на підприємствах, рівня кадрового управлінського складу, на жаль, є нечисленність випадків, коли процес та система управління забезпечені в достатній якості та кількості відповідних спеціалістів. Це стосується як побудови системи управління, так і її повсякденного функціонування. Безвідносно до точних даних щодо співвідношення прихильників різних процесуально-методологічних схем розробки управлінських рішень можна впевнено констатувати переважність менеджерів, що використовують нескладні схеми. Це дає підстави вважати, що використання гармонізаційного та ресурсно-функціонального підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства є теоретично більш обґрунтованим, але практично є значно складнішим. З цієї точки зору, вузькофункціональний підхід до забезпечення економічної безпеки найбільш відповідає національним управлінським реаліям та традиціям і може дати певну комплементарність ідеології забезпечення економічної безпеки підприємств та ідеології сучасних систем управління. Крім того, в рамках вузькофункціонального підходу альтернативний управлінський вибір може бути зведений до дуже простого вибору за критерієм вартості – чинити так, як дешевше: витратити кошти або на забезпечення економічної безпеки, або на ліквідацію наслідків небезпеки. При застосуванні гармонізаційного та ресурсно-функціонального підходів такий вибір неможливий. Доцільність використання такого критерію є основною гіпотезою нашого дослідження.

Нижче наведемо опис економіко-математичних принципів, на яких будується модель інформаційної підтримки прийняття управлінських рішень щодо вибору способу управлінських дій в управлінні економічною безпекою підприємства з урахуванням використання запропонованого критерію вартості. Наукова література з тематики ризик-менеджменту визначає досить широкий загал ризиків у діяльності підприємства, які класифіковані за різними класифікаційними ознаками. Відповідно до кожного різновиду ризику розроблено сукупність методів нейтралізації його негативних наслідків. Кожне підприємство має можливість проаналізувати умови своєї діяльності та емпірично встановити сукупність ризиків, які найбільш ймовірні для цього підприємства. Встановлена сукупність ризиків є основою для розробки стратегії захисту від ризиків у діяльності підприємства, яка, у свою чергу, складається з прийнятних для підприємства методів нейтралізації окремих ризиків. У стратегію захисту від ризиків входять лише ті методи нейтралізації тих або інших ризиків, які можуть бути використані в умовах конкретного підприємства. У тому числі, це стосується і ризиків, що загрожують економічній безпеці підприємства. Це є класичним підходом у ризик-менеджменті. Але такий підхід має суттєвий недолік, який стосується вартості реалізації стратегії захисту від ризиків. Кожен метод нейтралізації припускає певні витрати на нейтралізаційні та профілактичні заходи. Якщо скласти усі витрати на усі заходи з нейтралізації, то вартість застосування стратегії захисту від ризиків загалом може стати непринятно високою. Виходячи з цього, запропоновані нами принципи та шляхи удосконалення інформаційної підтримки управлінських рішень в управлінні економічною безпекою підприємства можна узагальнити наступним чином.

Вибір способу управлінської дії в окремому акті управління економічною безпекою підприємства базується та віддзеркалюється за змістом вибором одного з двох методів ризик-менеджменту: методу попередження ризику та методу прийняття ризику. Застосування методу попередження ризику пов'язане з розробкою та вибором конкретної стратегії захисту від небажаних змін, що складається з множини методів нейтралізації ризиків. Застосування методу прийняття ризику пов'язане з бездіяльною поведінкою щодо можливості настання ризику та неможливості запобігти втратам від небажаних змін. Вибір одного з двох методів ризик-менеджменту провадиться за вузькофункціональним критерієм вартості. Витрати на нейтралізацію конкретного ризику не повинні перевищувати очікувані втрати підприємства, що обумовлені небажаними змінами, пов'язаними з цим ризиком. Застосування критерію вартості того чи іншого варіанту управлінських дій є виразом функціонального аспекту діяльності підприємства, пов'язаного з фінансовою діяльністю.

Коротко розглянемо сутність запропонованої схеми вибору способу управлінських дій. Розглянемо безліч ризиків $[A]$, перший елемент цієї множини – ризик A_1 .

Ймовірність настання небажаних змін, пов'язаних з цим ризиком протягом даного періоду (місяця, року), дорівнює P_1^A . Цю ймовірність оцінюють, використовуючи або статистичні дані, або результати

**ВИБІР СПОСОБУ УПРАВЛІНСЬКИХ ДІЙ ЗА ВУЗЬКОФУНКЦІОНАЛЬНИМ ВАРТІСНИМ КРИТЕРІЄМ
В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА**

опитування експертів. Через R_1^A позначаємо втрати від настання небажаних змін, пов'язаних з ризиком A_1 . Математичне очікування втрат від настання небажаних змін, пов'язаних з ризиком A_1 буде оцінюватись таким чином: $M(A_1) = P_1^A * R_1^A$.

Множина методів нейтралізації ризику A_1 позначається як B_1^A , яка складається з елементів $a_{11}, a_{12}, a_{13}, a_{14}, a_{15} \dots a_n$.

Кожен з цих методів нейтралізує ризик A_1 , за умови, що небажані зміни, пов'язані з цим ризиком, відбуваються з ймовірністю $P_{11}^A, P_{12}^A, P_{13}^A, P_{14}^A, P_{15}^A \dots P_n^A$ відповідно.

Вважатимемо, що заходи, пов'язані з різними методами нейтралізації незалежні в сукупності. Кожен метод нейтралізації має свою поточну вартість (витрати на застосування методу протягом даного періоду) $S_{11}^A, S_{12}^A, S_{13}^A, S_{14}^A, S_{15}^A \dots S_n^A$ відповідно.

Внаслідок того, що ми можемо застосовувати декілька методів нейтралізації одночасно, можна сформулювати множину стратегій захисту, елементами якої є усі підмножини множини B_1^A . Серед елементів (наборів методів нейтралізації) присутній акт бездіяльності як противага будь-якому набору методу нейтралізації. В кінцевому сенсі, нас цікавить та стратегія захисту з їх множини, яка має найменшу сукупну вартість застосування. Вибір цієї стратегії провадиться наступним шляхом. Серед підмножин множини B_1^A позначимо:

- \tilde{a}_k^1 – елемент, відповідний підмножині $\{a_{1k}\}$,
- \tilde{a}_{kj}^1 – елемент, відповідний підмножині $\{a_{1k}, a_{1j}\}, k < j$,
- \tilde{a}_{kjt}^1 – елемент, відповідний підмножині $\{a_{1k}, a_{1j}, a_{1t}\}, k < j < t$,

і так далі:

- \tilde{a}_n^1 – елемент, відповідний підмножині $\{a_{11}, a_{12}, a_{13}, a_{14}, a_{15} \dots a_n\}$,
- \tilde{a}_0^1 – елемент, відповідний акту бездіяльності.

Знайдемо вірогідність того, що фіксований елемент множини стратегій захисту нейтралізує ризик A_1 за умови, що відбулися небажані зміни, пов'язані з цим ризиком. Ця умовна вірогідність, через незалежність методів нейтралізації, дорівнює:

- P_{1k}^A для елементу \tilde{a}_k^1 ,
- $1 - (1 - P_{1k}^A)(1 - P_{1j}^A)$ для елементу \tilde{a}_{kj}^1 ,
- $1 - (1 - P_{1k}^A)(1 - P_{1j}^A)(1 - P_{1t}^A)$ для елементу \tilde{a}_{kjt}^1 ,

і так далі:

- $1 - \prod_{k=1}^n (1 - P_{1k}^A)$ для елементу \tilde{a}_n^1 ,
- 0 для елементу \tilde{a}_0^1 .

Наступним кроком обчислюється поточна вартість (витрати на застосування підмножини методів нейтралізації протягом даного періоду) кожного елементу множини стратегій захисту. Ця вартість дорівнює:

- S_{1k}^A для елементу \tilde{a}_k^1 ,
- $S_{1k}^A + S_{1j}^A$ для елементу \tilde{a}_{kj}^1 ,
- $S_{1k}^A + S_{1j}^A + S_{1t}^A$ для елементу \tilde{a}_{kjt}^1 ,

і так далі:

- $\sum_{k=1}^n S_{1k}^A$ для елементу \tilde{a}_n^1 ,
- 0 для елементу \tilde{a}_0^1 .

Отже, математичне очікування поточних витрат, пов'язаних із застосуванням тієї або іншої стратегії захисту будуть дорівнювати:

$$M(\tilde{a}_k^1) = S_{1k}^A (P_{1k}^A P_1^A + (1 - P_1^A)) + (S_{1k}^A + R_1^A)(1 - P_{1k}^A)P_1^A = S_{1k}^A + R_1^A(1 - P_{1k}^A)P_1^A,$$

$$M(\tilde{a}_{kj}^1) = S_{1k}^A + S_{1j}^A + R_1^A(1 - P_{1k}^A)(1 - P_{1j}^A)P_1^A,$$

$$M(\tilde{a}_{kjt}^1) = S_{1k}^A + S_{1j}^A + S_{1t}^A + R_1^A(1 - P_{1k}^A)(1 - P_{1j}^A)(1 - P_{1t}^A)P_1^A,$$

і так далі:

$$M(\tilde{a}_n^1) = \sum_{k=1}^n S_{1k}^A + R_1^A P_1^A \prod_{k=1}^n (1 - P_{1k}^A).$$

Порівнюючи знайдені математичні очікування між собою, знаходимо стратегію захисту з мінімальними очікуваними поточними витратами. Позначимо її \tilde{a}_{min}^1 . Далі діємо відповідно, зі сформульованим вище правилом, а саме: якщо $M(\tilde{a}_{min}^1) < M(A_1)$, то застосовуємо стратегію захисту \tilde{a}_{min}^1 , якщо $M(\tilde{a}_{min}^1) \geq M(A_1)$, то застосовуємо акт бездіяльності \tilde{a}_0 (тобто нічого не робимо).

Користуючись описаним вище алгоритмом, обираємо спосіб управлінської дії щодо кожного з детермінованих для підприємства ризиків. Слід відмітити, що деякі методи нейтралізації використовуються для усунення кількох ризиків. Тому, якщо ми внесли метод нейтралізації в стратегію захисту для одного ризику, то ціна цього методу для наступних ризиків буде дорівнює 0. Таким чином можна сформулювати ефективну і економічно доцільну стратегію захисту щодо усіх виявлених ризиків. На рис. 1 наведено принципи вибору стратегії захисту від ризику (на прикладі ризику A_1) у більш доступному для сприйняття графічному вигляді.

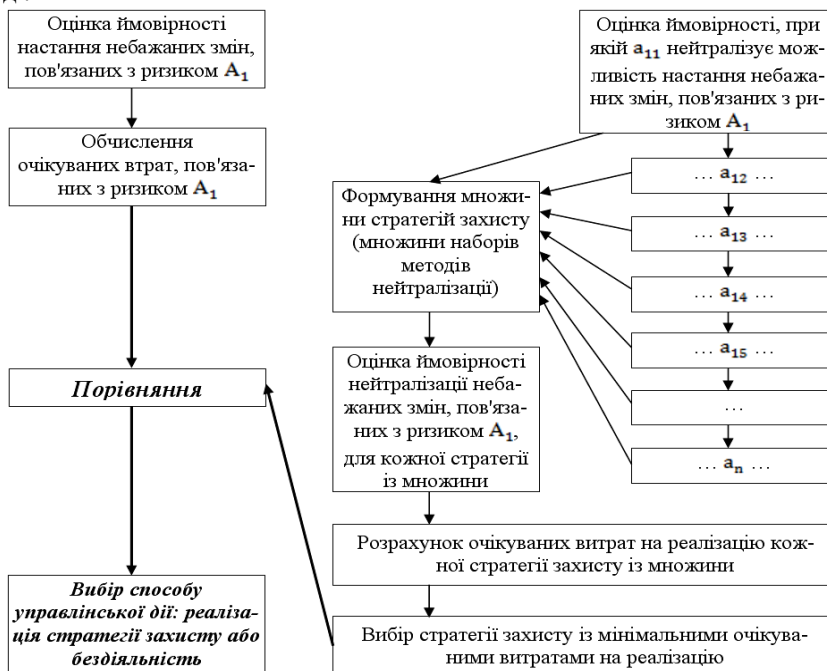

Рис. 1. Логічна схема вибору стратегії захисту від ризику (на прикладі ризику A_1).

З наведеної схеми випливає, що розробка стратегії захисту включає наступні етапи: оцінка ймовірності настання небажаних змін, пов'язаних з конкретним ризиком, обчислення очікуваного збитку, пов'язаного з даним ризиком. Паралельно з цим проводиться оцінка ймовірності того, що певні методи нейтралізації можуть впливати на небажані зміни, пов'язані з даним ризиком, визначається множина стратегій захисту, для кожної стратегії захисту оцінюється ймовірність, що вона нейтралізує усі небажані зміни, пов'язані з даним ризиком, також для кожної стратегії захисту обчислюються очікувані витрати на її реалізацію. Паралельний процес закінчується вибором стратегії з мінімальними очікуваними витратами на реалізацію. Порівняння вартості витрат від настання подій, пов'язаних з ризиком, з вартістю реалізації певної стратегії захисту дає можливість здійснити вибір способу управлінських дій за вузькофункціональним критерієм "чинити так як дешевше". Результатом вибору є або реалізація стратегії захисту або бездіяльність щодо певного ризику з наступним виникненням витрат від настання небажаних змін, пов'язаних з ризиком, та ліквідацією наслідків витрат.

Застосування такої логічної схеми вибору способу управлінських дій в управлінні економічною безпекою підприємства дає можливість ефективного застосування вузькофункціонального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємства. Формування та вибір певної стратегії захисту від ризику в управлінні економічною безпекою дозволяє оцінювати відповідну ймовірність подій, враховувати зміну цін і обставин, тобто постійно змінювати стратегію захисту підприємства від несприятливих факторів. Це дозволяє розглядати економічну безпеку підприємства як живий організм, який постійно змінюється під дією існуючих і нових зовнішніх та внутрішніх факторів.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Основну увагу в забезпеченні та управлінні економічною безпекою підприємства повинно бути зосереджено на засадах оцінки та врахування ризику, що загрожує звичайній життєдіяльності підприємства. Надійний захист економіки підприємства можливий тільки при комплексному і системному підході до його організації, що базується на виявленні ризиків небажаних змін, розробці стратегій захисту, методів нейтралізації ризиків небажаних змін, а також обґрунтованому їх вибору для реалізації. Науковий базис авторських пропозицій полягає в імplementації ідеології методів попередження та прийняття ризиків до процесу управління економічною безпекою підприємства. Відповідно до цього базису автором розроблена та запропонована логічна схема вибору способу управлінських дій в управлінні економічною безпекою підприємства на основі

вужкофункціонального підходу. Вибір здійснюється за таким правилом: витрати на нейтралізацію конкретного ризику не повинні перевищувати очікувані втрати підприємства, що обумовлені небажаними змінами, пов'язаними з цим ризиком. Застосування критерію вартості того чи іншого варіанту управлінських дій є виразом фінансового функціонального аспекту діяльності підприємства. Отже, вибір способу управлінських дій робиться на користь того варіанту дій, який дешевше. Остаточний вибір, у свою чергу, слугує підставою для використання чи то методу попередження небажаних змін, чи то прийняття їх, та пов'язаних з ним втрат. Важливим перспективним напрямом досліджень у цьому напрямку є встановлення та квантифікація доступних для використання у конкретному підприємстві методів нейтралізації небажаних змін, що пов'язані з фінансовим аспектом діяльності підприємства.

Джерела та література:

1. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія : в 3 т. / О. М. Ляшенко, Ю. С. Погорелов, В. Л. Безбожний та ін.; за заг. ред. Г. В. Козаченко. – Луганськ : Ельтон-2, 2010. – Т. 1. – 282 с.
2. Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / О. М. Ляшенко. – Луганськ : СЛУ ім. В. Даля, 2011. – 400 с.
3. Вечканов Г. С. Экономическая безопасность : учеб. для вузов / Г. С. Вечканов. – СПб. : Питер, 2007. – 384 с.
4. Крутов В. В. Становлення та розвиток недержавної системи безпеки підприємництва / В. В. Крутов. – К. : Фенікс, 2008. – 406 с.

Логвина Е.В.

УДК 631.162(477.75)

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ НА УСТОЙЧИВОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

С развитием рыночных отношений изучение влияния факторов внешней среды, роли и места их в деятельности предприятий приобретает все большее значение. На этапе осуществления экономических реформ, а также перехода к инновационному типу экономического развития особое внимание должно быть уделено влиянию внешней среды на деятельность предприятий, т.к. на уровне первичного звена предприятия, происходит реализация нововведений, применения научно-технических разработок, освоение и выпуск новых товаров, и освоение новых рынков.

Цель статьи - проанализировать факторы внешней среды прямого и косвенного воздействия, охарактеризовать положительные и отрицательные моменты влияния данных факторов на развитие предприятий. Дать определение устойчивому развитию предприятий и раскрыть его сущность для эффективной работы (получения дополнительной прибыли).

В условиях экономического кризиса предприятиям приходится адаптироваться к постоянным изменениям внешней среды, для обеспечения своего устойчивого развития.

Влияние факторов внешней среды на устойчивость предприятий в современных условиях развития бизнеса и усиления конкуренции требуют особого внимания.

Как пишет Элвар Элбинг: «Внешнее окружение организации все больше становится источником проблем для современных руководителей. По сути дела, руководители самых важных для общества организаций – деловых, образовательных, государственных - под влиянием недавних событий в мире были вынуждены сосредоточить внимание на быстро изменяющейся среде и ее воздействиях на внутреннее строение организации» [2].

Согласно эволюции Ч.Дарвина переложив ее для организации можно сказать, что предприятия вынуждены приспособляться к изменениям в своей среде, чтобы выжить и сохранить эффективность.

По словам Джералда Белла: «Внешняя среда организации включает такие элементы, как потребители, конкуренты, правительственные учреждения, поставщики, финансовые организации и источники трудовых ресурсов, релевантные по отношению к операциям» [3].

Основой выживаемости и стабильного положения на рынке для предприятий служит его устойчивость.

Устойчивость – такое состояние хозяйственной системы, характеризующее развитие деятельности предприятия в настоящем и прогнозируемом будущем. Устойчивость предприятия должна отвечать требованиям внешней среды.

Устойчивое развитие - процесс изменений, в котором эксплуатация ресурсов, направление инвестиций, ориентация научно-технического развития и институциональные изменения согласованы друг с другом и укрепляют нынешний и будущий потенциал предприятия [4].

Суть устойчивого развития состоит в том, чтобы в длительном периоде времени обеспечивались высокие показатели социального, экономического, технического состояния предприятия.

Для достижения устойчивого развития предприятия должны акцентировать свое внимание на развитии: инвестиционно-финансовой сферы деятельности; сферы инновационной деятельности; совокупного потенциала устойчивости; системы управления качеством; системы связей и коммуникаций; обновлении ассортимента ряда; человеческого капитала; сомоорганизационного потенциала предприятия.